

Dušan DEMJANOVIČ – Róbert LAPKO

Judita – prototyp odvážnej vdovy¹

Abstract

This article focuses on the progress of the widow's position in ancient Israel – from a weak, defenseless woman to a strong, brave heroine. Being a widow in patriarchal societies like ancient Israel was not easy. Widows, along with orphans and foreigners, were a social class on the edge of society in need of strong economical and legal protection. This article will focus on Judith, the main character in an OT book of the same name. First, we shall outline the position of women and widows in ancient Israel in general. Second, we shall take a closer look at the position of widows in the Book of Psalms as the largest corpus in the OT. And third, we will examine the figure of Judith as a prototype of courageous widow. According to some scholars, a possibility exists that the rehabilitation of widows and their acceptance by society was the chief motif for the composition of this book.

Keywords: Judith, patriarchal society, Psalms, woman, widow

Spoločnosť starozákonného Izraela bola silne patriarchálnym spoločenstvom, v ktorom bolo postavenie ženy opakom dnešného moderného rovnocenného prístupu k obom pohlaviam. Úloha ženy bola prevažne situovaná vo vlastnej domácnosti: predovšetkým v starostlivosti o dom a výchovu detí. Problém však mohol nastať pri smrti manžela, keď žena ovdovela. Status vdovy znamenal v živote ženy veľký zlom, a to najmä preto, že po smrti manžela, ktorý bol jej finančnou istotou, sa žena náhle ocitla v stave materiálnej núdze. V dôsledku toho sa vdovy nachádzali na rovnakej úrovni so sirotami (ktoré stratili oboch rodičov) či cudzincami (ktorí stratili zázemie materskej krajiny). V SZ teológii sa však žena-vdova dostala pod špeciálnu ochranu Boha. Po manželovej smrti bol najväčšou nádejou vdovy jej prípadný syn, ktorý mohol byť pre ňu dostatočnou finančnou zábezpekou. V tomto článku sa najprv (1) pozrieme na postavenie žien v starovekom Izraeli, potom (2) sa zameriame na portrét vdov v Knihe žalmov a nakoniec (3) načrtne profil Judity ako vdovy, ktorá prebrala zodpovednosť za spoločenstvo Izraela v kritickéj situácii.

¹ Štúdia je výstupom riešenia projektu APVV-20-0130 „Biblický text a jeho terminologické diškurzy v modernom spisovnom jazyku. Na príklade Listov apoštola Pavla.“

1. Žena v Starom zákone

1.1 Postavenie ženy

Postavenie ženy v Izraeli sa odvíjalo od jej statusu v rodine a spoločnosti. Hlavnou úlohou žien bolo vydať sa a mať deti – najlepšie syna, ktorý by po prípadnej smrti otca mal prebrať zodpovednosť za rodinu, vrátane starostlivosti o ovdovenú matku. Najvyššou úctou pre ženu bola úloha manželky a matky. Žena-manželka nesmela byť predaná do otroctva svojím manželom, hoci tento mal právo predať do otroctva dokonca aj svoju dcéru (porov. Ex 21,7).² Ak žena zostala bezdetná, jej postavenie sa výrazne komplikovalo. Hojnosť potomkov bola v očiach starozákonnej izraelskej spoločnosti braná ako znak Božieho požehnania, preto bolo pre ženu nešťastím, keď bola neplodná. V takom prípade dala mužovi svoju otrokyňu, aby s ňou počal dieťa (porov. Gn 16,2). Dôležitým okamihom v živote každej ženy tak bolo narodenie dieťaťa. Žena nerodila sama, ale pri pôrode jej vždy asistovali iné ženy (porov. Ex 2). Podľa počtu detí, hlavne synov, stúpala prestíž ženy v rodine a v spoločnosti.³

Žena-manželka mala popri zodpovednosti za výchovu detí podradnejšie postavenie v porovnaní s mužom. Nezúčastňovala sa na kulte a na pútiach do Jeruzalema; manželka sa nespomína v zozname osôb, ktoré podľa Ex 20,10 viaže predpis dodržiavania soboty. Napriek tomu, že sa ženy nezúčastňovali kultu a evidentne nemohli vykonávať kňazskú funkciu, aj v SZ máme niekoľko príkladov zbožných, odvážnych, silných žien, napr. Miriam, Debora, Jahel, Judita. O žene sa v SZ pomerne často hovorí aj metaforicky, čo znamená, že žena, jej charakter a vlastnosti sú obrazom pre iné, božské alebo spoločenské skutočnosti. V tomto ohľade je žena napr. obrazom Božej múdrosti (Prís 8,22-31) alebo celý židovský národ je prirovnaný k žene-manželke (prorocké spisy).⁴

1.2 Postavenie vdovy

Hebrejské slovo *אלמנה*, ktoré sa zvyčajne prekladá ako vdova, označuje nielen ženu, ktorej zomrel manžel, ale aj ženu, ktorá bola raz vydatá, a teraz nemá žiadne finančné prostriedky, a preto potrebuje špeciálnu právnu ochranu. Väčšina vdov spadá do tejto kvalifikácie kvôli úmrtiu manžela a následnej strate finančnej podpory; kým iné, vďaka podpore nového manžela, dospelého syna či svokra predstavujú osobitnú kategóriu.⁵ Vdovami neboli len staré ženy, ale

² Roland de VAUX, *Ancient Israel. Volume 1: Social Institutions* (New York: McGraw-Hill, 1965) 39

³ Xavier LEÓN-DUFOUR, *Slovník biblickej teológie* (Bratislava: DK, 2003) 1077-1079.

⁴ LEÓN-DUFOUR, *Slovník*, 1079.

⁵ Michael BERENBAUM – Fred SKOLNIK (eds.), *Encyclopedia Judaica: Vol 21* (Jerusalem: Keter, 2007) 40.

ovdovieť mohli aj mladé ženy, ešte stále v plodnom veku – v ich prípade bol prípadný opätovný vydaj záchranou pred problémami vyplývajúcimi zo statusu trvalého vdovstva.⁶ Vo všeobecnosti sa vdovy po smrti manžela mohli vydať za kohokoľvek okrem najvyššieho kňaza.⁷ Podobne ako sirota a cudzinec, vdova je osobitným predmetom ochrany zo strany Zákona i Boha (Ex 22,21; Dt 10,18; 24,17-21; Iz 1,17; Ž 146,9). Ak je na bezbrannej vdove páchaná nespravodlivosť, táto sa môže obrátiť na Boha a ten ju vypočuje. V prípade, že už nemali žiadnych príbuzných, ktorí by sa o ne starali, na starosť si ich vzalo spoločenstvo. Ako symbol svojho postavenia nosila vdova tzv. vdovské šaty (Jdt 10,3), ktoré vyjadrovali jej smútok nad stratou manžela a z toho vyplývajúci status.⁸

O Judite sa v Jdt 8,4 explicitne uvádza, že žila ako vdova tri roky a štyri mesiace. Svoj smútok navonok aj patrične vyjadrovala, a to nosením vrecoviny a vdovských šiat, ako aj pôstom (8,5-6). Takéto dlhotrvajúce demonštratívne vyjadrovanie smútku však Biblia na iných miestach odmietala (Dt 14,1-2; Lv 19,27-28). Tri roky a štyri mesiace, o ktorých sa tu kniha zmieňuje, môžu mať aj symbolickú hodnotu – spolu je to totiž štyridsať mesiacov podobne ako štyridsať rokov Izraela na púšti a štyridsať dní potopy (Gn 7,17). Štyridsať dní boli zvedovia v krajine Kanaán (Nm 13,25), štyridsať dní sa postil Mojžiš (Ex 34,28). Moore však nesúhlasí so symbolickou hodnotou čísla štyridsať, keď vraví, že autor Judity nepoužil slovo štyridsať, ale „tri roky a štyri mesiace.“⁹ Symbolika vdovských šiat spočívala na dvoch úrovniach: šaty vyjadrovali jednak smútok nad stratou manžela a jednak stratu nároku na plodnosť v prípade, že sa vdova opäť nevydala.¹⁰ Trápenie Izraela je tiež často prirovnávané k vdovskému stavu (Nar 1,1; Iz 54,4-8). Keďže Judita je bohatá, nie je chápaná ako „slabá“ vdova vyžadujúca podporu spoločenstva, ale napriek svojej ženskej zraniteľnosti ostáva vďaka svojmu materiálnemu zabezpečeniu po nebohom bohatom manželovi slobodná a nezávislá na autorite žiadneho muža.¹¹ To, že Judita je vdova, je hlavným bodom príbehu, čím sa markantne odlišuje od príbehov Rút a Tamary – vdov,

⁶ Victor H. MATTHEWS, „Marriage and Family in the Ancient Near East,“ *Marriage and Family in the Biblical World* (ed. Ken M. CAMPBELL; Downers Grove: InterVarsity, 2003) 1-32, tu 22-24.

⁷ BERENBAUM – SKOLNIK, *Encyclopedia Judaica* 42.

⁸ Nosenie vdovských šiat bolo súčasťou širšieho spektra možností ako vyjadriť smútok v Hebrejskej biblii. Robilo sa to napr. tak, že si ľudia na holé telo obliekali vrecovinu a na to odev (Gn 37,34), prípadne len smútočný odev (Gn 38,14), vrecovinou si zakryli len časť tela (Iz 20,2), roztrhli si šaty (Gn 37,34), sypali si popol alebo prach na hlavu (2 Sam 13,19), oholili si hlavu alebo ostrihali vlasy, či bradu (Lv 10,6), ľahli si k mŕtvemu (Gn 23,3) alebo sa postili (2 Sam 1,12). Dôvody pre smútok mohli byť rôzne: úzkosť (1 Kr 20,31), priznanie si viny (1 Kr 21,27). Smútočné slávnosti trvali sedem dní (Gn 50,10) alebo, ako v prípade smútku za Mojžišom, tridsať dní (Dt 34,8). 2 Sam 14,2 hovorí, že ženy mohli držať smútok aj dlhšiu dobu.

⁹ Carey A. MOORE, *Judith: A New Translation with Introduction and Commentary* (AYB 40; Yale: University Press, 1985) 181.

¹⁰ LEÓN-DUFOUR, *Slovník*, 911.

¹¹ Deborah GERA, *Judith* (CEJL; Berlin: De Gruyter, 2014) 262.

ktoré po ovdovení opäť vstúpili do manželského zväzku, a tak opäť našli sociálne zabezpečenie.¹²

2. Boh a vdovy v Žalmoch

V Knihe Žalmov sa nachádza päť miest, kde sa spomínajú vdovy (68,6; 78,64; 94,6; 109,9; 146,9).

2.1 Ž 68,6

V tomto žalme sa stretávame s opisom Boha ako obhajcu vdov (תַּוְּמָנִים לַיְהוָה). Hoci SSV uvádza preklad „záchranca vdov,“ moderný slovenský komentár v rade KSZ prekladá hebrejské spojenie genitívom „obhajca vdov.“¹³ Boh obhajuje vdovy, pretože je na strane tých, ktorí nemajú akúkoľvek oporu. Zároveň je otcom ďalšej odstrčenej sociálnej skupiny – sirôt, pretože Boh je otcom tým, ktorí nemajú svojho otca. Veď on je otcom celého Izraela. Táto teológia je inšpirovaná známym textom Dt 10,17-18 („Veď Pán, váš Boh, je Boh bohov a Pán pánov, Boh veľký, mocný a hrozný, ktorý neberie ohľad na osobu a neprijíma úplatok, ale zastáva sirotu i vdovu, miluje cudzinca a dáva mu chlieb a odev“). Ravasi pozoruje, že podobnú formuláciu – obhajca vdov – nachádzame v Koráne.¹⁴

2.2 Ž 78,64

V tomto žalme sa o vdovách hovorí v súvislosti s Héliho synmi v kontexte opisu Božieho hnevu ako výchovného prostriedku pre Izrael. Ich manželky-vdovy nemali možnosť ani odvahu trúchliť za svojimi zlými (porov. 1 Sam 2,12-13) zomrelými manželmi (וְהַיְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִתְּנֵנוּ לָנוּ). Verš je narážkou na 1 Sam 4,19-22 a tými, nad ktorými by sa nemalo trúchliť, sú Héliho synovia, ktorí padli pod mečom Filištíncov. SSV prekladá tento verš o vdovách tak, že z vdov robí objekt a nie subjekt oplakávania („a ich vdovy nemal kto oplakať“), čím sa nesprávne vyjadruje, že ony majú byť tými, za ktorými sa má trúchliť. Presnejší preklad však nájdeme v KSZ, kde je hebrejská predloha prevedená tak, že sa neguje plač vdov nad ich mužmi.¹⁵ Oplakávanie mŕtvych bola v starom Izraeli výsada výhradne žien (porov. 2 Sam 1,24). Aj to, že mŕtvych nemá kto oplakať, je zlé – napr. vdova po Pinchasovi nemohla oplakávať svojho muža, pretože zomrela presne v ten istý deň (1 Sam 4,20).¹⁶

¹² Lawrence M. WILLS, *Judith: A Commentary on the Book of Judith* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 2019) 249.

¹³ Bohdan HROBONĚ (ed.), *Žalmy 51 - 75* (KSZ 5; Trnava: DK, 2017) 431.

¹⁴ Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi: Commento e attualizzazione. Volume II: (51-100)* (Bologna: EDB, 1985) 379.

¹⁵ Bohdan HROBONĚ (ed.), *Žalmy 76 - 100* (KSZ 6; Trnava: DK, 2018) 99.

¹⁶ HROBONĚ, *Žalmy 76 - 100* 135.

2.3 Ž 94,6

Na tomto mieste sa o vdovách hovorí ako o obetiach zločinov zo strany nepriateľov Izraela (וַגִּדְוֹתַי הֵינִי הַיְגֵי הַמְּמַלְלִים). Títo páchajú delikty aj proti tým najbiednejším. Nejde teda len o akýsi bežný útlak biednych, ale rovno o vraždenie.¹⁷ Spojenie vdova – sirota – cudzinec evokuje množstvo iných biblických textov, najmä v legislatívnej (napr. Dt 14,29), prorockej (napr. Jer 7,6; Zach 7,10) a sapienciálnej (Ž 10,14) literatúre.¹⁸ Táto bezmocnosť spomínanej skupiny ešte viac vyžaduje intervenciu Boha, jediného obrancu, ktorý je otcom sirôt a obrancom vdov (porov. Ž 68,6).¹⁹

2.4 Ž 109,9

Kliatba, vyslovená v tomto verši sa netýka len jednotlivca, ale celej jeho rodiny a žalmista tu vyslovuje zlorečenie o ovdovení žien (הַמְּמַלְלֵי אִשָּׁוּיָא). Svojou formou toto zlorečenie pripomína kliatby porušenej zmluvy (porov. Ex 25,5; 22,21-23).²⁰ V starovekej spoločnosti mal život človeka len takú hodnotu, do akej miery bol súčasťou rodiny. Byť teda sirotou či vdovou, znamenalo bojovať o prežitie, byť odkázaný na druhých. Posledným útočiskom sirôt a vdov bol Boh.²¹ Žalm je kliatbou, teda prosbou o potrestanie tých, ktorí na žalmistu nespravodlivo žalujú, prosbou o nastolenie spravodlivosti a práva.²² Žalmista nechce vykonať pomstu sám, to prenecháva Bohu, čo vyjadruje jeho veľkú dôveru voči nemu.²³ Ide o mimoriadne silné vyjadrenie, pretože žalmista vetou „jeho žena nech ovdovie“ vlastne želá svojmu útočníkovi smrť.

2.5 Ž 146,9

Ide o miesto v žalmoch, ktoré najexplicitnejšie nazýva Boha ochrancom cudzincov, sirôt a vdov (הַמְּמַלְלֵי מוֹתְרֵי מִיַּהְגֵּוֹתַי רַמְשׁ הַדּוֹרֵי), teda tých, ktorí sa nedokážu brániť sami. Starostlivosť o siroty a vdovy je typická teológia pre kráľov a vladárov – títo sa majú v prvom rade starať o slabých, ktorí si sami nedokážu zadovážiť živobytie. Ľudská pomoc je však nedostatočná, preto je najlepšie spoliehať sa na Boha ako na svojho obrancu.²⁴ Tým sa Boh preukazuje ako ten najideálnejší kráľ.²⁵

¹⁷ HROBOŇ, Žalmy 76 – 100, 530.

¹⁸ Barbara SCHMITZ – Helmut ENGEL, *Judit* (HThKAT; Freiburg: Herder, 2014) 246.

¹⁹ RAVASI, *Il libro dei salmi*, 966.

²⁰ Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi: Commento e attualizzazione. Volume III: (101–150)* (Bologna: EDB, 1985) 246.

²¹ Bohdan HROBOŇ – Adrián KACIAN (eds.), *Žalmy 101 – 118* (KSZ 8; Trnava: DK 2020) 292.

²² HROBOŇ – KACIAN, *Žalmy 101 – 118*, 304.

²³ HROBOŇ – KACIAN, *Žalmy 101 – 118*, 305.

²⁴ Frank Lothar HOSSFELD – Erich ZENGER, *Psalms 3: A Commentary on Psalms 101-150* (Minneapolis: Fortress, 2011), 615

²⁵ Peter DUBOVSKÝ (ed.), *Žalmy 120 – 150* (KSZ 9; Trnava: DK, 2021) 540.

3. Judita – sila v slabosti

3.1 Ženská hrdinka v Knihe Judita

Napriek spomenutému malému, bezbrannému postaveniu vdov si môžeme v neskorších knihách SZ všimnúť rastúcu úctu voči vdovám. Najsilnejšou predstaviteľkou tohto fenoménu je Judita. Judita vstupuje v 8. kapitole rovnomennej knihy na scénu ako slabá, bezbranná a pravdepodobne bezdetná vdova a na konci knihy odchádza ako silná, hrdá, odvážna žena. Na príklade Judity ako slabej vdovy sa najkrajšie prejavuje účinnosť Božej milosti, ktorá si vyberá slabých, aby ich pretvorila na silných.²⁶ Autorom Knihy Judita bol s najväčšou pravdepodobnosťou muž, no napriek tomu si tu môžeme všimnúť silnú úlohu ženských postáv – a to neplatí len o Judite, hoci ostatné ženské postavy v knihe sú bezmenné. V prvej polovici knihy sa so ženskými postavami stretávame na dvoch miestach. V 4. kapitole sme svedkami, ako sa ženy s mužmi modlia a postia, aby odvrátili blížiacu sa asýrsku hrozbu (Jdt 4,10-12).²⁷ V 7. kapitole vidíme ženy, ako sa sťažujú na starších a apelujú na nich, aby odovzdali mesto. Na konci prvej časti sa objavuje kňaz Oziáš, ktorý ženy posielal domov. V prvých siedmich kapitolách sa teda nachádza schéma „modliace sa ženy – búrjace sa ženy – odchádzajúce ženy“. Ženské postavy tu nikdy nekonajú samy, vždy len v spoločnosti mužov a detí.

V súvislosti so ženskými postavami je druhá časť knihy kontrastom k prvej. Do popredia vystupuje konkrétna ženská postava, čím sa odlišuje od prvej časti, kde ženské postavy vystupujú všeobecne ako kolektív.²⁸ V 8,1-3 prezentuje autor Juditu ako dcéru, manželku a vdovu. Juditin status dcéry pripravuje pôdu pre status ženy, čoskoro nahradený statusom vdovy. Tento stav je zdôraznený rozhodnutím ostať vdovou po dobu troch rokov a štyroch mesiacov predtým, než sa Judita vydáva do nepriateľského tábora.

Ako sa Judita vyrovnáva s postavením vdovy? Odhliadnuc od právnych a ekonomických aspektov vdovstva autor rozpracúva jej osobný a náboženský život. Judita žije v stane na streche svojho domu a nosí vdovské šaty (8,5). Vďaka tomuto opisu je pozornosť čitateľa hneď obrátená na Juditine telo.²⁹ Judita ako vdova v skutočnosti predstavuje ľud Izraela. Marginalizovaný status vdovy a navyše pozícia ženy v takej silnej patriarchálnej spoločnosti ako Izrael robí z nej model

²⁶ LEÓN-DUFOUR, *Slovník*, 911.

²⁷ Géza G. XERAVITS, „The Praise of the Widow? Changes in the Judith Narrative,“ *Family and Kinship in the Deuterocanonical and Cognate Literature* (ed. Angelo PASSARO; Berlin: DCLY, 2013) 273-281, tu 273.

²⁸ XERAVITS, „The Praise of the Widow?,“ 274.

²⁹ Barbara SCHMITZ, „Casting Judith: The construction of role patterns in the book of Judith,“ *Biblical Figures in Deuterocanonical and Cognate Literature* (eds. Hermann LICHTENBERGER – Ulrike MITTMAN-RICHTER; Berlin: DCLY, 2009) 77-94, tu 81.

židovskej komunity trpiacej pod útlakom nepriateľa.³⁰ Vo svojej modlitbe (9,4) zdôrazňuje Judita vlastné vdovstvo, keď žiada Boha o pomoc. Skutočnosť, že jej manžel odkázal veľké bohatstvo, ukazuje na Juditinu nezávislosť na autorite akéhokoľvek muža.³¹ To, že jej manžel je mŕtvy už tri roky, a ona sa stále nevydala, môže poukazovať na to, že ju jej postavenie emancipovanej ženy tešilo.³²

3. 2. Symbol Izraela

Juditu v prvom rade charakterizujú tri veci. Meno „Judita“ (Židovka) znamená, že hrdinka je symbolom Izraela. Má silný rodokmeň (až po Izraela/Jakuba) a jej manželský stav a životný štýl z nej robí špecifickú postavu: bola vydatá raz a napriek jej bohatstvu a kráse si zachováva zdržanlivý postoj vo svojom vdovstve. Tieto charakteristiky odčleňujú Juditu od ostatných ženských hrdiniek v knihe. Atraktívny vzhľad Judity ustupuje do úzadia jej rituálnej čistote a zbožnosti. Žije v ústraní, nosí vdovské šaty a sype si popol na hlavu. Vo svojej modlitbe Judita formuluje žiadosť, ktorá definuje jej nasledujúce zmeny (9,9-10).³³ Toto dvojveršie je charakterizované termínmi „ruka vdovy“ a „ruka ženy.“ V tomto bode narácie sa mení hlavná hrdinka zo zbožnej krehkej ženy na pomstiteľku. Táto zmena Juditinho charakteru je najlepšie vystihnutá v úvodných veršoch 10. kapitoly. Najprv sa umyje a potom zmení šaty, čo je symbol konverzie – prijatia novej roly. Judita sa tak stáva atraktívnejšou v očiach mužov. V 9,10 hovorí o verbálnej aktivite – ako podvodník, v 10,4 ako zvodkyňa – osoba, ktorá sa nezameriava na slová, ale na svoj ženský šarm.³⁴ Ďalšiu zmenu v charaktere Judity môžeme vidieť pri jej návrate späť do Betúlie, keď ukazuje ostatným hlavu Holofernesa. Po prvé, víťazstvo neprpisuje sebe, ale Bohu. Po druhé, oznamuje, že hoci sa správala ako zvodkyňa, zostáva nedotknutá, pretože Boh ju ochránil. Odpoveď ľudu je takisto dvojité: v prvom rade chvália Boha (13,17), v druhom rade ju (13,18). Neskôr sa vyskytnú aj ďalšie dve žehnania: najprv ju chváli Achiór (14,7), potom obyvatelia Jeruzalema (15,9).³⁵ Po vyslovení požehnaní Jeruzalemčanmi dostáva Judita svoj podiel z koristi, čo nás vracia na začiatok, keď sa Judita objavuje na scéne. Tam sme sa totiž dozvedeli, že Judita po svojom manželovi zdedila značný majetok. Po tom, ako Judita uplatní svoj nárok z koristi, sa na scéne (15,12) opäť objavujú aj ostatné ženy, ktoré ustúpili do úzadia v okamihu, keď sa v narácii zjavila Judita. Hoci sa na konci 7. kapitoly vytratili, pretože sa búrili proti

³⁰ Sidnie White CRAWFORD, „Ester not Judith: Why One Made It and the Other Didn't,“ *Bible Review* 18/1 (2002) 22-31, tu 7.

³¹ GERA, *Judith*, 262.

³² CRAWFORD, „Ester not Judith,“ 12.

³³ XERAVITS, „The Praise of the Widow?,“ 275.

³⁴ XERAVITS, „The Praise of the Widow?,“ 276.

³⁵ XERAVITS, „The Praise of the Widow?,“ 277.

mužom, po Juditinom hrdinskom čine sa opäť vracajú s novou úlohou. Najprv sa pripájajú k chvále Judity, potom (spolu s ňou) chvália Boha v Juditinom chválospeve. Obe aktivity sú sprevádzané tancom (15,12-13).³⁶ V Písme sa vyskytujú dva texty, kde sa spája téma tanca, smútku a oslobodenia. V Nár 5,15 je to žiaľ ľudu nad zničením Siona a v Ž 30,12 žalmista vzdáva vďaky za spásu pomocou obrazu zámeny smútočného odevu, čo má spojitosť s Juditínym rozprávaním, kde autor hovorí o vrecovine – je to oblečenie vdovy Judity (8,5; 9,1), takisto ju ale nosili obyvatelia Betúlie počas asýrskeho obliehania (4,10-12). Ďalšia súvislosť s tancom je v 3,7. Obyvatelia okolitých národov vítali Holoferna tancom, tamburínami a vencami. Ako kontrast po porážke Asýrčanov Judita a izraelské ženy oslavovali Boha Izraela rovnakým spôsobom – toto by sa dalo považovať za jeden z najvyšších bodov teológie tejto knihy. Izrael je zachránený vďaka dôvere Judity v Boha. „Ruka ženy“ manifestuje silu Boha Izraela.³⁷

3.3 Vzor čnosti

Záverečné verše knihy podčiarkujú Juditine čnosti. Neponecháva si nič z koristi, ale všetko venuje komunitě a Pánovi (16,19); vracia sa domov (16,21), kde sa odmieta znovu vydať (16,22), zostarne v dome svojho muža a je pochovaná v jeho hrobe (16,23). V závere knihy sa opisuje fyzický stav Judity, ktorá odmietla všetkých nápadníkov a do smrti ostala verná pamiatke manžela Manassesu. Ostala tak „pannou.“³⁸ Grécky tvar *χιρρεύουσα* (8,4) je prezentné participium, ktoré vyjadruje, že Judita ostáva vdovou. V 2 Sam 13,20 je to isté slovo použité na vyjadrenie opustenosti Tamar, ktorá ostala v bratovom dome. Judita je ideálna vdova – zbožná, múdra a cudná.³⁹ Status vdovstva Judity však pravdepodobne slúžil autorovi na zdôraznenie niekoľkých teologických tém. Čo sa týka samotného deja, panna, vdova i prostitútka si mohli dovoliť zväzdať Holoferna, no rozhodne nie vzorná židovská žena. Juditino zotrvanie v stave vdovstva jej poskytlo príležitosť na etablovanie sa v spoločnosti v celej šírke svojej zbožnosti.⁴⁰ Mnoho biblistov si kladie otázku, prečo je hlavnou hrdinkou práve vdova a nie obyčajná žena alebo panna. Najzrejmejší dôvod, že hlavnou hrdinkou je vdova, je ten, že pre pannu alebo vydatú ženu by bolo nemožné takéto porušenie dobrých mravov. Rovnako Judita nie je žiadnym spôsobom postihovaná za to, že je bezdetná, čo v starozákonnom Izraeli bol veľký problém. Keby mala synov, tí by ju chránili, prípadne by pokračovali v pamiatke jej manžela. V Izraeli boli tri znaky pre rešpektovanie múdrosti, či už u žien, alebo u mužov: bohatstvo,

³⁶ XERAVITS, „The Praise of the Widow?“, 278.

³⁷ XERAVITS, „The Praise of the Widow?“, 279.

³⁸ XERAVITS, „The Praise of the Widow?“, 280.

³⁹ GERA, *Judith*, 261.

⁴⁰ MOORE, *Judith*, 180.

vysoký vek a deti – múdrosť Judity zahŕňala prvé dve. Keby však bola mala deti, takéhoto hrdelného činu by určite nebola schopná.⁴¹

4. Záver

Izraelská spoločnosť považovala za vdovu ženu, ktorej zomrel manžel. V prípade, že sa znova nevydala, žila neľahkým životom, bez finančnej podpory, ktorú jej za života poskytoval manžel, a preto potrebovala špeciálnu právnu ochranu. Radikálna zmena v živote vdovy nenastala len po stránke finančnej a právnej, ale aj sociálnej – stigmatizácia či marginalizácia takýchto žien znamenala ich odsunutie až na okraj spoločnosti. Hrdinkou Knihy Judita je postava, ktorá sa vymyká stereotypným predstavám slabej ženy. Je síce fyzicky slabá, no psychicky hrdá, silná, sebavedomá žena-vdova. Judita pred uskutočnením svojho činu prosí Boha o silu, aby ho svojou slabou rukou vdovy mohla vykonať. Či už bola historickou postavou, alebo len literárnou hrdinkou, faktom je, že postavenie vdovy a najmä pohľad na ňu ako na plnohodnotnú členku spoločnosti sa najmä vďaka nej zmenil.

Na základe analýzy portréту vdov v žalmoch a portrétu Judity je možné navrhnúť, že Judita vystupuje ako exemplárna vdova. Boha má ako ochrancu na svojej strane, a tak stelesňuje profil vdov, ktoré sú súčasťou *personae miserae* ako Božích chránenkýň, prítomný práve v Žalmoch.

Bibliografia:

- Michael BERENBAUM – Fred SKOLNIK (eds.), *Encyclopedia Judaica: Vol 21* (Jerusalem: Keter, 2007) 40.
- Peter DUBOVSKÝ (ed.), *Žalmy 120 – 150* (KSZ 9; Trnava: DK, 2021) 540.
- Deborah GERA, *Judith* (CEJL; Berlin: De Gruyter, 2014) 262.
- Frank Lothar HOSSFELD – Erich ZENGER, *Psalms 3: A Commentary on Psalms 101-150* (Minneapolis: Fortress, 2011), 615
- Bohdan HROBOŇ (ed.), *Žalmy 51 – 75* (KSZ 5; Trnava: DK, 2017) 431.
- Bohdan HROBOŇ (ed.), *Žalmy 76 – 100* (KSZ 6; Trnava: DK, 2018) 99.
- Bohdan HROBOŇ – Adrián KACIAN (eds.), *Žalmy 101 – 118* (KSZ 8; Trnava: DK 2020) 292.
- Xavier LEÓN-DUFOUR, *Slovník biblickej teológie* (Bratislava: DK, 2003) 1077-1079.
- Victor H. MATTHEWS, „Marriage and Family in the Ancient Near East,“ *Marriage and Family in the Biblical World* (ed. Ken M. CAMPBELL; Downers Grove: InterVarsity, 2003) 1-32, tu 22-24.

⁴¹ WILLS, *Judith*, 250.

Carey A. MOORE, *Judith: A New Translation with Introduction and Commentary* (AYB 40; Yale: University Press, 1985) 181.

Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi: Commento e attualizzazione. Volume II: (51-100)* (Bologna: EDB, 1985) 379.

Barbara SCHMITZ, „Casting Judith: The construction of role patterns in the book of Judith,” *Biblical Figures in Deuterocanonical and Cognate Literature* (eds. Hermann LICHTENBERGER – Ulrike MITTMAN-RICHTER; Berlin: DCLY, 2009) 77-94, tu 81.

Barbara SCHMITZ – Helmut ENGEL, *Judit* (HThKAT; Freiburg: Herder, 2014) 246.

Roland de VAUX, *Ancient Israel. Volume 1: Social Institutions* (New York: McGraw-Hill, 1965) 39

Lawrence M. WILLS, *Judith: A Commentary on the Book of Judith* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 2019) 249.

Géza G. XERAVITS, „The Praise of the Widow? Changes in the Judith Narrative,” *Family and Kinship in the Deuterocanonical and Cognate Literature* (ed. Angelo PASSARO; Berlin: DCLY, 2013) 273-281, tu 273.

Sidnie White CRAWFORD, „Ester not Judith: Why One Made It and the Other Didn't,” *Bible Review* 18/1 (2002) 22-31, tu 7.

Mgr. Dušan Demjanovič, O. Praem.

Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

Hlavná 89

040 01 Košice

herman@opatstvojasov.sk

prof. Róbert Lapko, Th.D., Ph.D.

SÚJS SAV

Dúbravská cesta 9

Bratislava

841 04

robert.lapko@savba.sk